

Agrarische afzet via korte ketens in Noord-Brabant

Gabe Venema, Gerben Splinter, Mariël Benus

Inleiding

Zowel het Rijk als diverse provincies willen via allerlei initiatieven de afzet via korte ketens in de agrarische sector bevorderen. Ze doen dit met het oog op beleidsdoelen als vergroting verdiencapaciteit van agrariërs, versterking verbinding boer-burger, stimulering kringlooplandbouw en plattelandontwikkeling.

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft behoefte aan inzichten in de recente ontwikkelingen en stand van zaken van korte ketens in de agrarische sectoren.

Op verzoek van het ministerie LNV heeft Wageningen Economic Research een monitor korte ketens ontwikkeld. Hiermee wordt in kaart gebracht hoeveel primaire agrarische bedrijven hun producten afzetten via korte ketens en wat belangrijke kenmerken van deze bedrijven zijn. Ook wordt een eerste inschatting gemaakt van de omzet via korte ketens en hoe die regionaal is verspreid. Deze cijfermatige exercitie is uitgevoerd door deskresearch, zowel op nationaal als provinciaal niveau, met als bron de Landbouwtelling (voorlopige cijfers 2020). Deze telling wordt door ondernemers ingevuld die bij de Kamer van Koophandel als agrarisch bedrijf staan geregistreerd.

Definitie van 'korte keten'

In de Landbouwtelling is de volgende EU-definitie voor korte ketens aangehouden: Geen of maximaal één schakel (toeleveringsketenpartij) tussen producent (boer/tuinder) en consument. Rechtstreekse verkoop betreft de verkoop langs de weg, op de markt, via internet, via een eigen winkel en bezorging aan huis. Bij één schakel gaat het om directe leveringen aan retail, horeca & catering en markten.

De **Taskforce Korte Ketens** sluit aan bij een EU Verordening uit 2013: een toeleveringsketen bestaande uit een beperkt aantal marktdeelnemers die streven naar samenwerking, plaatselijke economische ontwikkeling en nauwe geografische en sociale betrekkingen tussen producenten, verwerkers en consumenten.

De beide definities kunnen ertoe leiden dat de Landbouwtelling niet eenduidig door ondernemers wordt ingevuld, met als gevolg dat de resultaten verschillend geïnterpreteerd kunnen worden.

Zie voor meer informatie met betrekking tot de definitie van korte ketens: [nationale rapport](#).

In samenwerking met de provincie zijn mensen gevonden die betrokken bij of werkzaam zijn in korte ketens. Deze personen hebben commentaar gegeven op de onderstaande cijfers en ontwikkelingen uit de landbouwtelling. Dit is gedaan in een eenmalige sessiebijeenkomst zonder verdere voorbereiding. Ook hebben de genodigde personen huidige belemmeringen en mogelijke kansen benoemd. In het [nationale rapport](#) vindt u meer info over de resultaten van de nationale monitoring en gehanteerde definities.

Onderstaand overzicht beschrijft de huidige situatie (2020) op de primaire agrarische bedrijven met (gedeeltelijke) afzet van producten via een korte keten. Ook wordt ingegaan op de opgetreden ontwikkeling sinds 2017. Aan de orde komen aantallen bedrijven, kenmerken van deze bedrijven en de regionale spreiding. Ook wordt een globale inschatting gegeven van de gerealiseerde omzet die gepaard gaat met afzet via een korte keten.

Agrarische bedrijven met afzet via korte ketens

Aantallen, bedrijfstype en geografische spreiding

De provincie Noord-Brabant heeft in 2020 rond de 9.400 primaire agrarische bedrijven. Bijna 15% van deze bedrijven (1.375 bedrijven) zet een deel van de producten af via een korte keten (tabel 1). Het aandeel korteketenbedrijven in de leghennenhouderschap is met 62% van de 82 bedrijven het hoogst, gevolgd door de blijvende teelt (57%), de glastuinbouw (42%) en de verzamelgroep overig tuinbouw (35%). De qua aantallen bedrijven grootste bedrijfstypen in de provincie, de akkerbouw en de melkveehouderschap, blijven steken op ieder 7,4%.

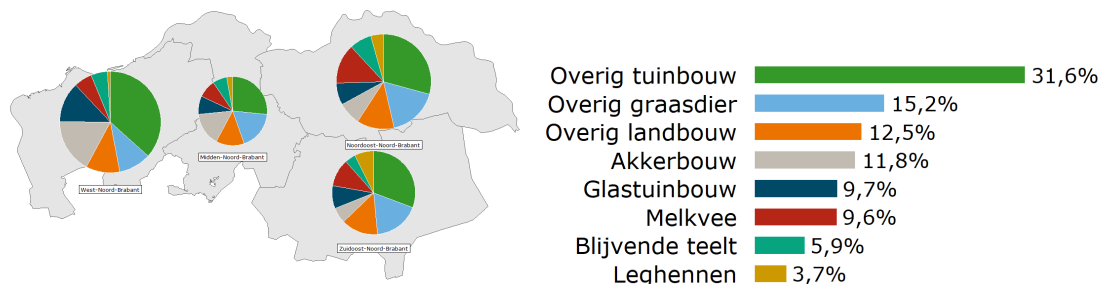
Tabel 1 Aantal agrarische bedrijven, aandeel korteketenbedrijven (inclusief verschil met nationale niveau) in Noord-Brabant, 2020

NSO-bedrijfstype	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Akkerbouw	2.188	7,4%	-1,1%
Blijvende teelt	141	57,4%	12,4%
Glastuinbouw	315	42,2%	16,4%
Leghennen	82	62,2%	10,7%
Melkvee	1.787	7,4%	-0,5%
Overig graasdier	1.599	13,1%	2,4%
Overig landbouw	2.024	8,5%	-4,9%
Overig tuinbouw	1.244	35,0%	3,2%
Totaal	9.380	14,7%	1,0%

Bron: Landbouwtelling.

Van de 1.375 korteketenbedrijven valt bijna een derde (31,6%) binnen het verzamelbedrijfstype overig tuinbouw (figuur 1). Dit zijn vooral bedrijven in de opengrondsgroenteteelt, de boomkwekerij en in mindere mate champignoneteelt. Een goede tweede is het bedrijfstype overig graasdier met ruim 15% van de korteketenbedrijven. In deze groep bevinden zich veel overig rundveehouderijbedrijven, paard- en ponybedrijven, en in mindere mate schapen- en geitenbedrijven. Ongeveer een op de acht korteketenbedrijven is een overig landbouwbedrijf. In Noord-Brabant zijn dit vooral bedrijven met gewascombinaties of gewas-/veecombinaties.

De agrarische takken akkerbouw, melkvee en glastuinbouw vertegenwoordigen ieder ongeveer 10% van de korteketenbedrijven. In de in Noord-Brabantse grote bedrijfstakvarkenshouderij, meegenomen onder overig landbouw, liggen deze percentages in de gespecialiseerde zeugenhouderij en vleesvarkenshouderij rond de 2 à 3. De overige varkensbedrijven scoren een kleine 5%.

Figuur 1 Verdeling van agrarische bedrijven met afzet via korte keten over de COROP-regio's in Noord-Brabant a), b), per regio ingedeeld naar aandeel bedrijfstype, 2020
a) %: aandeel bedrijfstype in totaal aantal korteketenbedrijven in Noord-Brabant; b) De omvang van een cirkel heeft een directe relatie met het aantal korteketenbedrijven.
Bron: Landbouwelling.

In West-Noord-Brabant bevinden zich de meeste bedrijven met afzet via een korte keten (455 bedrijven). Hieronder vallen relatief veel bedrijven in de overig tuinbouw, de akkerbouw en de glastuinbouw. In deze regio levert ruim 21% van de bedrijven producten via een korte keten. Een andere regio die in aantal hoog scoort is Noordoost-Brabant: hier bevinden zich 400 korte ketenbedrijven (13% van totaal bedrijven in die regio). In Midden-Noord-Brabant bevinden zich de minste korte ketenbedrijven (211 bedrijven, 14% van totaal aldaar) en verdeeld over meerdere bedrijfstypen. In Zuidoost-Noord-Brabant zijn 310 korteketenbedrijven, 11,6% van het totaal. In alle vier onderscheiden regio's is iets minder dan de helft van de korteketenbedrijven een overig tuinbouw- of overig graasdierbedrijf.

Ontwikkeling 2017-2020

In de periode 2017-2020 is het aantal agrarische bedrijven met afzet via een korte keten toegenomen van 1.091 (11,1% van het aantal bedrijven) naar 1.375 (14,7%). In de leghennenhoudery, glastuinbouw en overig tuinbouw is de toename het sterkst. Hier staat tegenover dat het percentage in de akkerbouw en overig landbouw stabiliseerde. De ontwikkeling in Noord-Brabant in zijn totaliteit komt overeen met de ontwikkeling op nationaal niveau (van 10,5% in 2017 naar 13,7% in 2020). Wel zien we verschillen in het percentage korteketenbedrijven tussen provincies, met percentages die uiteenlopen tussen de 8 en 20%. Dit heeft sterk te maken met de bedrijfstypen in de provincies, en vooral met de weinig of veel bewerking van producten.

Kenmerken bedrijven

Omvang en leeftijd

Een belangrijk deel van de bedrijven in Noord-Brabant is qua economische omvang (in SVC) zeer klein (3.406 bedrijven, tabel 2). Ongeveer 13% van deze groep bedrijven is een korteketenbedrijf. In de andere grootteklassen ligt het aandeel korteketenbedrijven hoger, met een duidelijke uitschieter bij de zeer grote bedrijven. Binnen laatstgenoemde groep is meer dan 1 op de 5 bedrijven een korteketenbedrijf. Hieronder vallen relatief veel glastuinbouwbedrijven die afzetten via maximaal 1 schakel. Binnen alle grootteklassen in Noord-Brabant bevinden zich procentueel gezien meer korteketenbedrijven dan landelijk het geval is.

Verreweg de meeste bedrijven in Noord-Brabant hebben een bedrijfshoofd in de leeftijdscategorie van 50 tot 65 jaar oud. Toch is dit niet de leeftijdscategorie waar procentueel gezien de meeste korte ketenbedrijven zich in bevinden. Dit is de leeftijdscategorie jonger dan 40 jaar (19,5%). Dat is ruim 2% hoger dan het landelijke percentage voor deze leeftijdsgroep.

Op bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 50 wordt in de Landbouwtelling ook de vraag gesteld of er een potentiële opvolger aanwezig is. De bedrijven met een potentiële opvolger scoren met ruim 14% iets hoger dan die zonder een opvolger (12%).

Tabel 2 Aantal agrarische bedrijven, % bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale niveau), ingedeeld naar economische omvang (SVC) en leeftijd bedrijfshoofd in Noord-Brabant, 2020

SVC-klasse b)	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Zeër klein	3.406	12,8%	1%
Klein	1.468	15,3%	0%
Middelgroot	1.307	13,9%	1%
Groot	2.270	14,8%	1%
Zeër groot	929	21,3%	3%

Leeftijd	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Jonger dan 40	692	19,5%	2,2%
40 - 50	1.614	18,4%	2,3%
50 - 65	5.239	14,9%	0,7%
65 en ouder	1.835	8,8%	-0,5%

a) Groen is positief/rood is negatief bij vergelijking Zuid-Holland met nationale percentage; b) Definitie SVC (standaardverdiencapaciteit)-

klassen, x 1.000 euro): Zeër klein: < 25; klein: 25-60; middelgroot: 60-100; groot: 100-220; zeër groot: >250

Bron: Landbouwtelling.

Van de 183 biologische bedrijven in Noord-Brabant zet bijna de helft (49%) producten af via een korte keten. Dit is ongeveer 11 procentpunten meer dan landelijk. De bijna 9.200 bedrijven met gangbare productiesystemen blijven steken op 14%, ruim 1% hoger dan landelijk.

Relatie met multifunctionele activiteiten

De afzet van producten via een korte keten gaat dikwijls samen met multifunctionele activiteiten op het bedrijf. In Noord-Brabant levert de helft van de 145 bedrijven die aan educatie doet, ook producten via een korte keten (tabel 3). Dit geldt ook voor een derde van de 109 zorgboerderijen als van de 246 bedrijven met agrotourisme. Het is niet verrassend dat bedrijven met het zelf verwerken van producten zeer hoog scoren. In het algemeen zetten relatief meer Brabantse bedrijven met multifunctionele activiteiten ook producten af via een korte keten. Alleen de zorgboerderijen blijven een kleine 4 procentpunten achter bij hun landelijke collega's.

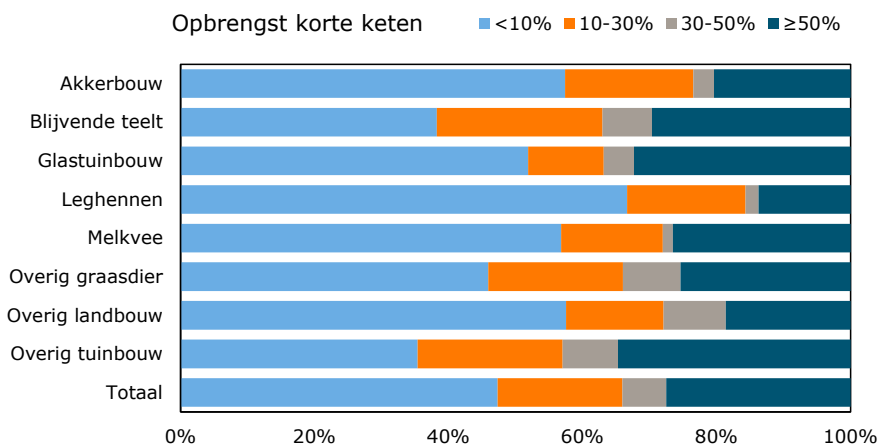
Tabel 3 Aantal agrarische bedrijven, % bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale niveau), ingedeeld naar multifunctionele activiteit in Noord-Brabant, 2020

Multifunctionele landbouw	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil t.o.v. Nederland
agrarische kinderopvang	37	16%	2%
agrotourisme	246	33%	4%
boerderij educatie	145	51%	8%
natuurbeheer	760	22%	6%
opwekking duurzame energie voor leverij	538	18%	0%
stalling van goederen / dieren	584	16%	0%
verwerking landbouwproducten	169	88%	1%
zorgboerderij	109	32%	-4%

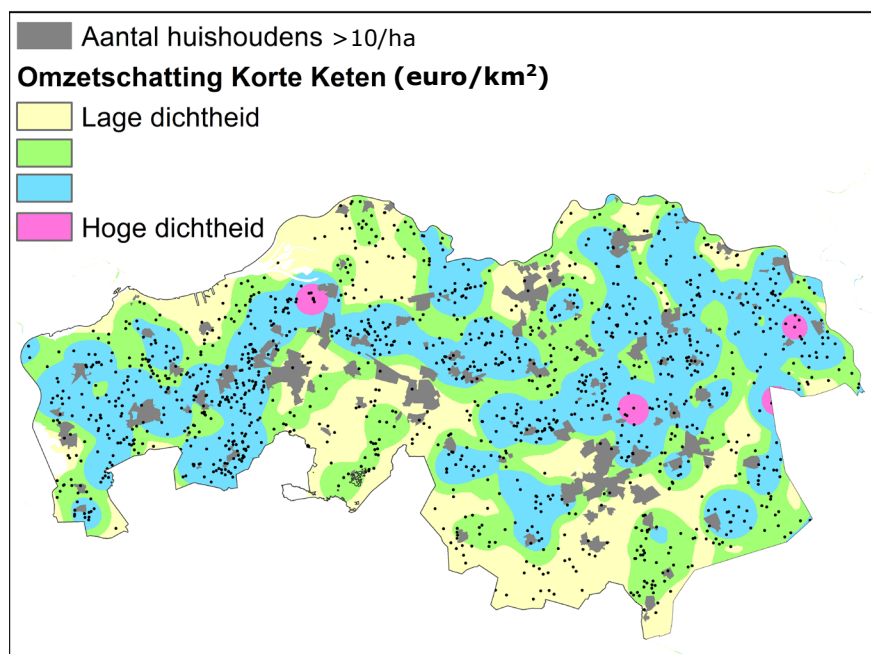
Bron: Landbouwtelling.

Aandeel korte keten in de bedrijfsomzet

Agrariërs die producten via een korte keten verkopen, hebben in de Landbouwtelling ingeschat hoeveel procent van hun omzet via een korte keten wordt gerealiseerd. Bekijken we het beeld voor heel Noord-Brabant, dan geeft bijna de helft van de korteketenbedrijven aan dat dit tot 10% is (figuur 2). We zien dit hoge aandeel bij bijna alle bedrijfstypen terug, met uitzondering van de blijvende teeltbedrijven en de groep overig tuinbouw. Hier staat tegenover dat een kwart van de Brabantse ondernemers heeft aangegeven dat meer dan de helft van de omzet via korte ketens binnenkomt. Ook hier ligt het percentage in de onderscheiden tuinbouwsectoren iets hoger. Het is opvallend dat maar relatief weinig agrarische ondernemers de klasse 30 tot 50% heeft ingevuld.

Figuur 2 Indeling agrarische bedrijven (met afzet via korte ketens) naar percentage van de omzet dat via een korte keten wordt verkregen, ingedeeld naar bedrijfstype in Noord-Brabant, 2020
Bron: Landbouwtelling.

Figuur 3 Regionale spreiding korteketenbedrijven en hun omzet in Noord-Brabant, 2020
Bron: Landbouwtelling, bewerking Wageningen Economic Research.

Regionale spreiding

De bedrijven met afzet via korte keten bevinden zich verspreid over heel de provincie (zie stippen in figuur 3). In deze figuur is ook te zien waar de geschatte omzetwaarde via korte ketens geconcentreerd is. Naast enkele kleine hoge concentraties zien we de in de blauwe gebieden in Noord-Brabant de hoogste omzetschatting. Dit is deels afhankelijk van bedrijfstype, zoals glastuinbouw rondom Breda. Ook kan de vraag van toeristen met name bij 0-schakels (huisverkoop, lokale markt) een rol spelen in meerdere gebieden. Ook rondom grote steden zoals Tilburg, Den Bosch, Eindhoven en Breda en ook rondom bekende natuurerreinen zoals de Loonse en Drunense Duinen, de Pannenkoek en de Brabantse wal is er veel activiteit te zien in de korte keten. In het Zuidoosten van de provincie is de omzetschatting relatief lager. Voor een nationaal beeld van de omzetschatting zie het [nationale rapport](#).

Totale omzet van agrarische producten geleverd via een korte keten

Op basis van in de Landbouwtelling ingevulde percentages van het aandeel korte keten omzet in de totale omzet, is een globale schatting berekend van de totale omzet van agrarische producten via korte ketens in Noord-Brabant. Dit betreft een bedrag van rond de 212 miljoen euro per jaar. De grootste bijdragen leveren de bedrijfstypen overig tuinbouw (meer dan een derde deel) en de glastuinbouw (tussen de 20 en 25%). De melkveehouderij en leghennenhouderij volgen met ieder een aandeel van een kleine 10%.

Belemmeringen en kansen voor de korte keten in Noord-Brabant

Gesprekspartners hebben ook huidige belemmeringen en mogelijke kansen benoemd met betrekking tot korte ketens in Noord-Brabant. Op sommige punten is aangegeven wat de rol van overheden en marktpartijen hierbij kan zijn. Alleen de belangrijkste punten uit deze sessie worden hieronder weergegeven. Eventuele aanbevelingen komen van de gesprekspartners en vragen om een aanvullende evaluatie.

Aandachtspunten voor verdere ontwikkeling korte ketens

Wat zijn de grootste knelpunten voor agrarische bedrijven bij korte ketens?

AFBRIJLIMITEER

Figuur 4 Genoemde knelpunten rond korte ketens op basis van een sessie met regionale gesprekspartners in Noord-Brabant

Ondernemers die gezamenlijk het logistieke vraagstuk aanpakken

Logistiek/distributie wordt als belangrijkste knelpunt gezien voor korte ketens in Noord-Brabant (figuur 4). Er gaan grote kosten gepaard met de gevraagde fijnmazigheid van distributie. Ook wordt het voeren van een breed assortiment en het leveren van meer volumes genoemd als knelpunt. Logistiek is vaak moeilijk over te laten aan een ander omdat je tijdens het brengen vaak jezelf en het product presenteert. Ook kun je feedback krijgen die waardevol is. Aan de andere kant zouden boeren dus veel meer met elkaar kunnen samenwerken om dit probleem op te lossen (vertrouw elkaar!). Men komt vaak bij elkaar het kunstje afkijken en gaat daarna weer geheel zelf aan de slag. Vaak zien deze bedrijven die zich ontwikkelen naar een derdenmarkt elkaar als concurrent, maar hoe kun je beter samenwerken/delen? Voor velen zijn korte ketens in het begin maar een klein deel van de omzet. Men doet het erbij.

Overheden kunnen helpen door kennisvoorbeelden te delen, zodat daarmee succes- en faalfactoren worden gedeeld. Hiermee kan vertrouwen worden gecreëerd. Maar de overheid wordt ook gevraagd om het goede voorbeeld te geven. Bijvoorbeeld door bedrijfskantines voedsel uit eigen omgeving te laten inkopen.

Ondersteun boeren en tuinders in het ontwikkelen van verkoopvaardigheden en marketing

Een ander knelpunt is de kennis van de afzetmarkt in combinatie met de eigen vaardigheden om deze zo goed mogelijk te bedienen (marketing). De experts in de sessie gaven aan dat je als boer in eerste instantie bent gericht op het produceren van je product. Toch moet je een andere rol kunnen inzetten als je in een korte keten gaat werken. Je krijgt veel meer te maken met de vraag 'Hoe onderscheid ik mij en mijn product?' Hoe communiceer ik de meerwaarde voor de vraagkant van de markt? Dit is lastig voor boeren die zich daarin moeten scholen (op de behoefte van de consument inspelen). Het is vaak makkelijker om een trekker te kopen of grond en daar een financieringsbehoefte aan te hangen. Maar 50.000 euro aan marketingbudget reserveren is zelfs voor de bank nog wel eens lastig te beoordelen.

Er wordt op dit punt niet direct een rol voor overheden gezien vinden de gesprekspartners. In eerste instantie wordt zelfs gesteld om vooral ondernemers te laten ondernemen. Veel bijeenkomsten zijn nog gericht op koplopers met veel energie. Hoe krijg je potentiële volgers in beweging? Plan niet allerlei projecten en sessies met beleidsambtenaren, maar zet het geld in om ondernemers te ondersteunen die zelf aan de slag gaan met marketing en communicatietools (aanbod Tool box, opstart ondersteuning), zodat ze verder kunnen opschalen.

Quotes

- Door te werken in de korte keten kan je makkelijker sparren met andere ondernemers. Samen kun je sterker zijn in je afzetpositie. Jonge ondernemers hebben hier meer behoefte aan.
- Er moet wel een stukje ondernemerschap bij korteketeninitiatieven zitten. Overheden kunnen wel veel willen in het ontwikkelen en ondersteunen van korte ketens, maar bij het ontbreken van ondernemerschap en onderling vertrouwen wordt het geen succes.

Meer informatie

Drs. G.S. Venema
T +31 (0)70 335 83 23
E gabe.venema@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

2021-067